NAPA

AMIGOE

ZATERDAG 17 JANUARI 1987 Weekend Bijlage PAGINA A

DE HISTORIE VAN ANTILLIANEN IN NEDERLAND

Emy Maduro: veel moet nog worden onderzocht

''De Nederlandse macamba's waren aardiger dan de onze''

-door Jos de Roo-

HET KONINKLIJK INSTITUUT voor taal-, land- en volkenkunde in Leiden heeft als honderdste nummer van haar "Verhandelingen" twee prachtige boeken uitgegeven over Antillianen, Surinamers en Indonesiërs in Nederland, onder de titel "In het land van de overheerser''. De rijk geïllustreerde uitgaven bleken een voltreffer, want na een paar maanden kwam al een tweede druk van de persen. Onderzoekers bleken in het verleden meer oog gehad te hebben voor de volkeren in verre vreemde landen, dan voor de mensen, die thuis te zien waren, want Gert Oostindië en Emy Maduro, de samenstellers van het deel over Surinamers en Antillianen, verzuchten herhaaldelijk dat er zo weinig gegevens beschikbaar zijn over Surinamers en Antillianen in Nederland. Des te opmerkelijker is het resultaat waarmee ze komen. Een gesprek met Emy Maduro, die over de Antillianen in Nederland schreef.

Emy Maduro: "Het eerste probleem waar we mee te maken kregen, was de vraag wie Antillianen zijn. Van Walbeek heeft in 1634 voor de Westindische Compagnie de eilanden bezet en de oorspronkelijke bewoners weggebracht naar Venezuela. Je kan van Antillianen spreken, als het eiland weer bewoond wordt door Europeanen en Afrikanen. De eersten kwamen vrijwillig, de laatsten als slaven. Zo ontstond er een maatschappij van Antillianen, van mensen die er generaties lang gewoond hebben. Het is logisch dat er verkeer was tussen Nederland en de Nederlandse Antillen, want de eilanden waren veroverd om de Nederlandse handelspositie te versterken. Er was dus personen- verkeer, maar het blijft moeilijk om te bepalen wie als eerste Antilliaan naar Nederland ging. Het moet dus iemand geweest zijn, die op de Antillen geboren is uit Afrikaanse of Europese voorouders, die daar generaties gewoond hebben en die de oversteek waagde om familie te bezoeken, of handel te drijven of er te gaan studeren".

Het viel me op dat er al heel vroeg in de koloniale tijd zwarte Antillianen naar Nederland gingen.

"Tot nu toe nam men aan dat de Euro- Antillianen in Nederland kwamen, omdat het logisch was vanwege hun handels- contacten, het koloniale ambtenaren- apparaat en de familie- relaties. Maar het frappante is dat Afro- Antillianen naar Nederland meegaan in hun hoedanigheid als slaaf. Dat is een verschijnsel dat normaal is voor alle koloniale gebieden. Engeland, Frankrijk, Spanje en Portugal hebben al heel wat langer een traditie van Afrikanen in hun land. In Nederland was een slaaf een juridisch probleem. Al sinds het eind van de Middeleeuwen had de slavernij er opgehouden te bestaan, zodat de vraag gesteld werd of zo'n slaaf kon blijven. De autoriteiten namen een zigzag- houding aan tegenover dit probleem, al naar gelang het belang dat de meesters hechtten aan hun eigendom. Het ging hier voornamelijk om Surinamers. De plantage- slaven kwamen met hun meesters mee en een slaaf bevatte een enorme waarde voor een plantage- maatschappij. Toen het ernaar uitzag, dat de Nederlandse rechters zich in het voordeel van een slaaf gingen uitspreken en de stelregel gingen hanteren dat iedereen op Nederlandse bodem vrij zou zijn, ging de Nederlandse overheid in het voordeel van de Surinaamse slavenmeesters bepalen, dat slaven, die naar Nederland kwamen, niet meer automatisch vrij zouden zijn. Men maakte er regels voor: een slaaf mocht hooguit zes maanden in Nederland blijven als slaaf. Overschreed hij die periode en vroeg de eigenaar geen permissie aan om nog langer te blijven, dan was de slaaf wel vrij".

Wat vonden de zwarte Antillianen en de Nederlanders van elkaar?

"Voor de slaven kan ik geen enkele conclusie trekken, want ik heb geen enkele optekening van de slaven zelf in de archieven kunnen vinden. Je komt dus alleen te weten hoe de Nederlanders tegenover de slaven stonden. Uit het juridisch probleem of de slaaf in Nederland nog wel slaaf was, kun je afleiden dat men een zekere welwillendheid betoonde tegenover de slaven, maar ik vind het een zaak die dieper uitgespit moet worden. Naar analogie van wat er in Engeland en Frankrijk gebeurde, kan je zeggen dat een slaaf in Europa een zekere positie had als een exotisch artikel in de huidhouding en dat hij een zekere welwillendheid ondervond".

Slaven komen op veel schilderijen voor.

"Dat is iets wat tot nog toe niet is uitgediept door de Nederlandse kunst- historici. Er blijken veel meer zwarte mensen op schilderijen voor te komen dan tot nu toe voor mogelijk werd gehouden. Het is een parallelle ontwikkeling met Frankrijk en Engeland: de slaaf werd door zijn meester meegenomen als bewijs voor de vergaarde rijkdom in de koloniën. Een prachtige aangeklede slaaf te hebben als bediende, gaf een zekere status aan de slavenhouder. Ook in Nederland zie je een slaaf op dat soort schilderijen voorkomen, die dan is uitgebeeld als een prachtige uitgedost moors knaapje, dat bevallig een fruitmand ophoudt of een sieraden- doosje.

Er zijn verschillende theorieën over. De een zegt dat het is om de minderwaardige positie van de zwarte mens aan te duiden, de ander zegt dat het de vergaarde rijkdom weergeeft. Er zijn maar een paar schilders, die de zwarte mens zonder al deze poespas uitbeelden en hem gewoon als mens portretteren. Dat zie je bij Lucas van Leyden en bij de beroemde "Twee negers" van Rembrandt van Rijn. Er zijn ook schilderijen waarop ze een schamel wit linnen kleed dragen, het beroemde slavenkleed in de tropen, en heel angstig opkijken. Dat kan inderdaad duiden op een zekere beeldvorming over de zwarte mens in die tijd, maar ook hier moet nog meer onderzoek gedaan worden".

De definitieve verandering in de rechtspositie van de zwarte mensen in Nederland kwam in het midden van de negentiende eeuw met de zaak- Virginie.

"Virginie was een Curaçaose slavin, die met de gouverneur baron Van Raders naar Suriname was gegaan. In het Caribisch gebied trokken mensen vaak met hun slaven overal naar toe, dus dat was niets bijzonders. Maar zijn dochter ging voor een reisje naar Nederland en vroeg of zij Virginie mee mocht nemen naar Nederland. Dat mocht, ofschoon in publicatie uit 1830 heel uitdrukkelijk verboden was om slaven uit de Nederlandse Antillen en Suriname uit te voeren naar landen waar geen slavernij bestond, dus ze mochten ook niet naar Nederland. Maar Virginie ging wel naar Nederland en daarna naar Suriname. In 1852, vijf jaar na haar verblijf in Nederland, eiste ze haar vrijheid op voor zichzelf en voor haar twee kinderen die in Suriname waren geboren. Ze beriep zich erop dat ze in Nederland was geweest. Dat heeft toen geleid tot een drukke correspondentie tussen het ministerie van Koloniën en allerlei juridische deskundigen. Gouverneur Van Raders verweerde zich heftig, maar de Nederlandse overheid koos toen duidelijk voor Virginie. In 1852 werd ze inderdaad vrij".

Bij de blanke Antillianen besteedt u aparte aandacht aan de studenten. U schrijft bijvoorbeeld dat er in de achttiende eeuw 21 aan Nederlandse universiteiten studeerden. Waarom die aparte aandacht voor studenten?

"Van de andere Euro- Antillianen, die naar Nederland kwamen, heb ik gewoon niet zoveel gegevens. Er waren natuurlijk dochters, die trouwden en naar Nederland vertrokken en daar verder gewoond hebben en zich onopvallend bewogen hebben. Concretere gegevens kreeg ik over studenten die naar Nederland gingen en zich daar op een universiteit inschreven, waarbij vermeld stond dat ze op de Nederlandse Antillen waren geboren. Dat betekent dus dat ze niet persé behoorden tot families die daar al generaties lang woonden, het kunnen ook zonen zijn van functionarissen, die door de Nederlandse overheid uitgezonden waren, of van Nederlandse officieren. Pas in de negentiende eeuw vind ik namen van families, die al generaties op de Antillen wonen, zoals Royer, Cohen Henriquez, Gorsira, en er was zelfs een tweeling Römer in Groningen".

Hoe komt het dat het aantal Antilliaanse studenten in Nederland zo gering was?

"Er was op Curaçao niet zo'n traditie van naar Nederland gaan, zoals die er in Suriname wel was. Dat hangt samen met de economische ontwikkeling van Curaçao. Na de bloeiperiode als handels- knooppunt in het Caribisch gebied en in de handels- betrekkingen tussen Euro- Europa, Zuid-Amerika en het Caribisch gebied verviel Curaçao in een malaise- toestand, waarbij er weinig verkeer bestond tussen Nederland en Curaçao. In de negentiende eeuw zijn de omliggende landen van veel meer invloed. Door de troebelingen in Venezuela, Colombia, Santo Domingo en noem maar op kwamen vele ballingen naar Curaçao. Als Curaçaoënaars gingen studeren, ging men liever naar de omliggende landen of naar Noord-Amerika, waar ook nauwe handelsbanden mee bestonden, zodat er maar weinigen naar Nederland vertrokken. Het lijkt erop dat degenen, die naar Nederland gingen, kwamen uit de groep hogere protestanten, die zich heel erg Nederlands voelde en die zich op het eiland beschouwde als drager van de Nederlandse cultuur".

In 1906 gaf het Algemeen Nederlands Verbond (ANV) de eerste beurzen om in Nederland te gaan studeren. Heeft dat het aantal Antilliaanse studenten in Nederland doen toenemen?

"Zeker voor de niet- universitaire studies, want het ANV richtte zich vooral op het geven van beurzen voor enkele beroeps- opleidingen, zoals de onderwijzers- opleiding. Het ANV heeft de minder gegoede, maar wel blanke Curaçaose families geholpen om hun kinderen een Nederlandse opvoeding te geven. Dan geldt ook, dat niet alleen meer de zonen naar Nederland gingen, maar ook de dochters, die bijvoorbeeld onderwijzeres werden".

Hoe ervoeren de Antillianen Nederland voor de Tweede Wereldoorlog?

"Er waren nauwelijks schriftelijke bronnen om dat te weten te komen. Ik heb aan de hand van de lijst studenten, die zich op universiteiten ingeschreven hadden, nagegaan of ze nog in leven waren en ik heb ze geïnterviewd. Het onderzoek over de periode voor de Tweede Wereldoorlog steunt dus voornamelijk op interviews. De algemene lijn in die interviews is dat ze Nederland als zeer positief hebben ervaren. Ze vonden het prachtig dat ze overal gastvrij werden onthaald. De grote afstand, die er op Curaçao was tussen Nederlanders en Antillianen, was in Nederland helemaal doorbroken en dat kwam als zeer positief over op alle groeperingen, want in de twintigste eeuw kwam niet alleen meer de elite, maar ook de gekleurde middenstand en een enkele zwarte Curaçaoënaar. Bij hen viel het des te meer op dat de Nederlanders een opener houding hadden, niet dat arrogante hadden en belangstellend naar hun achtergrond vroegen. Een van de zwarte Curaçaoënaars drukte het heel plastisch uit. Hij zei: 'De Nederlandse makamba's zijn aardiger dan onze makamba's'."

Waren er voor de Tweede Wereldoorlog ook al aanpassings- problemen?

"Dan moet je onderscheid maken tussen Antillianen, die al heel jong op tien- of elf-jarige leeftijd naar Nederland kwamen en Antillianen, die op Curaçao eerst de MULO deden, en daarna in Nederland naar de middelbare scholen gingen. Voor de oorlog was er namelijk nog geen middelbare scholen op de Nederlandse Antillen. Wie jong naar Nederland ging, had minder moeite. Ze zeggen zelf dat je je op jonge leeftijd gemakkelijker kon aanpassen. De groep, die op vijftien- zestienjarige leeftijd naar Nederland ging, had wel enige moeilijkheden. Niet zozeer in het begrijpen van de Nederlandse mentaliteit, want die kenden ze al een beetje, maar in iets anders. Tirso Sprockel zei het zo: 'Het vrijere leven van Curaçao werd in Nederland in een disciplinaire kostschool omgezet'. Daar hadden sommigen wel moeite mee".

Kwamen de meesten op kostscholen terecht?

"Over het algemeen wel. Alleen in de jaren twintig en dertig was er wel een vrij grote groep uit de Antilliaanse elite die bij gastgezinnen kwam".

Een navrant detail uit uw studie: zwarte onderwijzers studeerden in Nederland af, kregen er een baan, voldeden goed, maar hadden toch moeite om op Curaçao een baan te krijgen.

"Dat benadrukt weer hun visie dat het in Nederland positiever was. De eerste, de bekende John Horris Sprockel, ondervond het al. Hij was met een ANV- beurs naar Nederland gegaan, haalde prachtige cijfers en toen hij terug wilde, ontspon er zich een correspondentie van een jaar lang tussen het ministerie van Koloniën en het Curaçaose gouvernement over de vraag of John Horris Sprockel wel voldoende capaciteiten bezat voor het lesgeven op Curaçao. Dat benadrukt weer de mentaliteit, die de Nederlanders op de Nederlandse Antillen hadden. Het boek heet "In het land van de overheerser". Dat overheersen werd benadrukt, dat kwam tot uiting in de koloniën en niet in hun eigen land, toen".

De Antillianen, die omstreeks de Tweede Wereldoorlog in Nederland studeerden, waren in hun studenten- tijd niet politiek actief, maar terug Curaçao werden ze wel politiek actief. Hoe is dat te verklaren?

"Dat hebben niet alleen de Antilliaanse studenten, hier is een parallel met alle koloniale studenten. Je zag het ook bij de Afrikaanse studenten in Engeland. Ook in Engeland een positieve benadering van het zogenaamde Engelse overheersen, een waardering soms voor hun eigen capaciteiten, maar als ze dan terug waren in hun eigen land, dan zagen ze dat het niet opging, dat men hen in hun eigen land niet naar hun eigen waarde wilde beoordelen en dan gaat men zich tegen het kolonialisme verzetten. Zoiets zie je ook bij de Antilliaanse studenten. Een voorbeeld daarvan is Da Costa Gomez, die zijn proefschrift schreef over het recht op kiesrecht van de Antilliaanse bevolking. Hij baseert zich op het feit dat Antillianen Nederlanders waren, en al woonden ze dan een beetje ver weg, ze konden best als een veertiende provincie van Nederland worden beschouwd, waar ze een eigen overheid in de zin van een eigen wetgevend orgaan konden kiezen. Maar als hij terug is op de Nederlandse Antillen gaat hij zich niet als een Nederlander opstellen, maar als een Antilliaan, die opkomt voor een bestuur. Het enige verschil met Indonesiërs is dat die nog een stapje verder gingen en de banden tussen Nederland en hun eigen land radikaal wilden verbreken en Da Costa Gomez houdt vast aan wat hij noemt een gelijkwaardige positie binnen het Koninkrijk der Nederlanden".

Pas na de Tweede Wereldoorlog zijn Antillianen in Nederland zich gaan organiseren. Is de Tweede Wereldoorlog daarbij van invloed geweest?

"Voor de Tweede Wereldoorlog waren er sowieso weinig Antillianen in Nederland. Ze zagen elkaar weinig, alleen mensen die elkaar al op Curaçao kenden, kwamen elkaar wel eens tegen. Ze woonden ook afgesloten op kostscholen, er waren maar weinig universitaire studenten. De oorlogs- situatie bracht met zich mee, dat ze geheel afgesneden waren van de Nederlandse Antillen en van hun familie, ze konden niet meer studeren of naar school gaan, ze gingen zich meer naar elkaar toe bewegen. Ze wilden de afstanden die er soms waren, overbruggen en bij elkaar komen. Tirso Sprockel heeft in Tilburg een belangrijke functie vervuld, want daar werden de meeste bijeenkomsten gehouden".

Bleef dat contact er ook na de oorlog?

"Er werd heel idealistisch een bond voor Curaçaoënaars opgericht, Jong Curaçao in Nederland, en aan de namen van degenen, die de statuten hebben ondertekend, zie je dat ze uit verschillende groeperingen kwamen. Maar meer dan de helft ging terug naar Curaçao toen de oorlog was afgelopen en er bleef maar een plukje over, dat zich niet meer tot een vereniging herenigd heeft.

Er kwam een nieuwe generatie Antillianen en die ging zich wel degelijk verenigen, maar dat kan je niet los zien van de ontwikkelingen op de Nederlandse Antillen zelf. Trouwens, de hele geschiedenis door was de manier waarop men keek naar de Nederlanders en de manier waarop men zich wel of niet een Antilliaan of een Nederlander voelde, een afspiegeling van wat er op de Antillen leefde. Dat men zich na de oorlog in Nederland wel verenigt, komt door de politieke, sociale en economische ontwikkelingen op de Nederlandse Antillen. Op politiek gebied had je het streven naar autonomie. De nieuwe generatie studenten had bovendien de middelbare schooltijd op de Antillen doorgemaakt, en dat had het saamhorigheids- gevoel versterkt.

Men was vol enthousiasme om de autonomie wezenlijk te gaan invullen. Men discussieerde meer met elkaar over de situatie op de Nederlandse Antillen en wat daar zou moeten veranderen, dan over de situatie van Antilliaanse studenten in Nederland. Men wilde een steentje bijdragen aan de vervulling van het ideaal om baas in eigen huis te zijn. Men discussieerde constant over de politieke, sociale en economische verhoudingen op de Nederlandse Antillen. Maar er was een groot verschil: men bemoeide zich niet erg met de politieke verschillen die op de Nederlandse Antillen ontstonden. Men wilde daar ver van blijven, omdat men vond dat die verschillen het nationalisme zouden verdoezelen. Er zou anders in de Antilliaanse studenten- gemeenschap een conflict- situatie ontstaan, terwijl juist gestreefd werd om samen te werken, ook wanneer men terug zou zijn op de Nederlandse Antillen, dat was het ideaal. Dat het in de praktijk anders is gaan lopen, is een andere zaak, maar het was wel hun ideaal".

...staande onder meer: Daphne Labega (2e van links), Boy Rozendal (oud-premier Nederlandse Antillen), Hein Eersel (uiterst rechts, oud-minister van Suriname)...

..gehurkt vlnr: Jules Sedney, oud-premier Suriname, 2de René Römer, gouverneur Nederlandse Antillen, rechts gehurkt: Pertab Radahishun, huidig premier Suriname....

Hoe heeft het verblijf in Nederland het leven van de Antillianen beïnvloed?

"Over het algemeen was men positief over de kennis, die men had kunnen opdoen en over de technische vaardigheden, die men zich eigen kon maken. Maar daarnaast heeft een jarenlang verblijf in Nederland toch enige psychologische gevolgen gehad. Antillianen gingen zich in Nederland bepaalde normen en waarden eigen maken, ofschoon ze er soms zeer kritisch tegenover stonden, en als ze dan terug waren op hun eiland konden ze daar niet helemaal van los komen, waardoor ze het odium over zich kregen een zwarte makamba te zijn".

Uw geschiedenis van Antillianen in Nederland houdt op in 1954. Waarom?

"In 1954 komt de autonomie. In die tijd is men niet afwijzend van Nederland, dat komt pas in '65 in het tijdschrift Kambio, dat Nederland helemaal afwijst en een eigen land wil maken. Voor die tijd was er wel kritiek, maar altijd binnen het gegeven dat ze wel bij elkaar moeten blijven in een koninkrijk van drie autonome partners, waar men officieel zei dat het gelijkwaardige partners waren. In '54 is het tijdperk van de overheersing dus officieel afgelopen".

Gert Oostindië en Emy Maduro, In het land van de overheerser II. Antillianen en Surinamers in Nederland, 1634/1667-1954. Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde nr.100. Foris Publications, Dordrecht. 245 + XI blz.